

**Психолого-педагогічні чинники формування професійної
придатності майбутнього фахівця в умовах сучасної освіти**

Алексєєва Світлана Володимирівна
к. пед. н., науковий співробітник
лабораторії професійної орієнтації
і виховання ІПТО НАПН України (м. Київ)

Постановка проблеми: Трансформаційні процеси у суспільстві зумовили посилення психологічного аспекту вивчення проблеми професійної придатності. Визначення професійної придатності відбувається за результатами діагностування рівня розвитку індивіда, яке включає оцінювання його особистісних характеристик, здібностей, схильностей, мотивацію, фізичний стан, професійну підготовленість. Професійну придатність розглядають в системі взаємодії «людина–професія». Визначення професійної придатності у цій системі ґрунтується на дослідженні взаємної адаптації людини до професії. Взаємна адаптація зумовлена впливом професійної діяльності на формування особистості та можливістю особистості змінювати процес цієї діяльності. Професійна придатність розглядається, з одного боку, як наявність здібностей людини до опанування конкретної професії з сукупністю психологічних, фізіологічних якостей необхідних для виконання професійних завдань, а, з іншого, успішністю набуття професійних знань, вмінь й навичок, які сприяють професійному становленню майбутнього фахівця.

Аналіз останніх досліджень. Різні аспекти проблеми відповідності особистісних якостей людини вимогам професії висвітлено в працях К. Гуревича [1], Є. Климова [2], М. Корольчука [3], А. Маркової [5] та інші вчені. Проблема психолого-педагогічної діагностики присвячені дослідження Н. Максимчука [4], Л. Собчик [6]. Аналіз останніх досліджень свідчить, що при визначенні професійної придатності необхідним є цілісне вивчення індивідуальних особливостей загального розвитку особистості,

виявлення її професійної спрямованості, ціннісних орієнтацій, мотивів, характеру, темпераменту, потреб, інтересів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Стратегічні орієнтири педагогіки компетентності акцентують увагу на розумінні сутності, структури, функцій, механізмів визначення професійної придатності, що є підґрунтям формування компетентнісного фахівця, здатного до успішної реалізації професійної кар'єри. Удосконалення системи визначення професійної придатності є важливою умовою створення нових моделей професійного навчання, які сприятимуть ефективності професійної підготовки майбутніх фахівців й в подальшому успішній професійній самореалізації особистості.

Актуальність вивчення проблеми професійної придатності зумовлена низкою чинників, спричинених динамікою і модифікацією професій на сучасному ринку праці, а саме: потребами в висококваліфікованих фахівцях, здатних працювати в умовах сучасного оновленого типу економіки; необхідністю підвищення якості професійної підготовки фахівців, що вимагається інтенсивним розвитком інформаційних технологій; зростаючим пріоритетом розвитку інтелектуального потенціалу молоді, здатної до творчості в професійній діяльності.

Формулювання цілей статті. Обґрунтування психолого-педагогічні чинників формування професійної придатності в умовах сучасної освіти.

Виклад основного матеріалу. Визначення професійної придатності постає як система заходів, що дає змогу виявити найпридатніших, за своїми індивідуальними якостями, кандидатів до навчання і професійної діяльності. Сутність категорії професійної придатності полягає в тому, що вона відображає: вибір професії, яка відповідає прихильностям і здібностям конкретної людини; задоволення інтересу до обраної професії й задоволеність процесом і результатом конкретної діяльності; міру оцінки здатності й готовності до діяльності, ефективності, надійності, безпеки виконання професійних функцій, індивідуальну міру результативності

діяльності; прояв соціального (професійного) самовизначення особистості, її самоствердження, самовдосконалення в процесі діяльності; розвиток «Я–концепції», становлення образу «Я–професіонал» й намагання досягти еталонної моделі професіонала.

Визначення професійної придатності має відбуватися на засадах використання інноваційних методів діагностування учнівської молоді. Діагностування професійної придатності включає дослідження анатомо-фізіологічних особливостей людини важливих для професійної діяльності, врівноваженість нервових процесів, сенсомоторні реакції, точність і швидкість реакцій, інтелектуальних, соціальних якостей, власного життєвого досвіду.

Внаслідок різних індивідуальних особливостей інтелекту, здатності переносити навантаження, придатність людей до певного виду діяльності різна. В цілому успішність професійної діяльності забезпечується лише тоді, коли здібності й якості фахівця відповідають вимогам, що пред'являються різними видами діяльності. Ступінь злагодженості між потрібною і наявною здатністю до діяльності виражає ступінь придатності особистості до конкретного виду професії (людина може бути непридатною до одного виду діяльності, а до іншого – виявляти середні здібності). Професійна придатність визначається сукупністю професійно важливих якостей, які необхідні для виконання певного виду професійної діяльності. З боку формування таких якостей всі професії розподіляють на два типи. До професій першого типу відносять професії, для яких професійні якості може здобути людина тільки з особливими індивідуальними рисами, а до професій другого типу – це ті, для яких з професійними вимогами може впоратися будь-яка людина.

Важливим етапом визначення професійної придатності є оцінювання рівня розвитку інтелектуальних здібностей, наявність специфічних здібностей для конкретної професії; ступень розвитку професійного інтересу до обраної професії й можливість задоволення як процесом та і результатами

майбутньої діяльності; рівень наявної професійної мотивації; здатність й готовність до професійної діяльності, можливість ефективного, надійного, безпечного виконання професійних функцій; сформованість професійного самовизначення особистості, її самоствердження, можливість самовдосконалення в процесі майбутньої професійної діяльності.

Отже, основними компонентами професійної придатності є: *професійна обдарованість* (інтелектуальні здібності, професійно-важливі якості, специфічні здібності); *професійна спрямованість* (інтереси, мотиви, потреби й нахили); *анатоμο-фізіологічні особливості* (фізичний розвиток, психомоторні й сенсорні властивості, особливості нервової системи); *характерологічна цілісність і визначеність особистості* (самовдосконалення, становлення образу «Я–професіонал», професійна ідентифікація і готовність до професійної діяльності).

Визначення професійної придатності дозволяє зробити психологічний прогноз успішності навчання й майбутньої професійної діяльності. Оцінювання значимості різних психічних властивостей і якостей особистості для ефективного виконання професійної діяльності має відбуватися на основі проведеного опису професійних дій, що визначає властивості особистості і забезпечує реалізацію кожної такої дії. На основі зіставлення вимоги професії до людини і отриманих психодіагностичних даних виявляються як наявні так і можливі здібностей.

Аналіз останніх досліджень у галузі професійного відбору свідчить про відкритість питання щодо співвідношення професійної надійності та професійної придатності. Професійна придатність є передумовою того, що у процесі професійної підготовки майбутній фахівець набуде потрібного рівня професійної надійності. Так, професійна придатність і надійність, незважаючи на всю близькість не повинні ототожнюватися. Перша говорить про можливість, друга - про їх реалізацію. Актуальність розгляду питання щодо співвідношення професійної надійності та професійної придатності зумовлена тим фактом, що існуюча система

профорієнтації і професійного відбору учнівської молоді недосить ефективна. Проведені дослідження констатують, що помилка молодої людини, яка вибирає "ким стати", може і полягати в тому, що опанувавши модну професію, але не знайшовши себе у ній, якщо ця професія не відповідатиме її схильностям та здібностям, не відчуватиме себе корисною у суспільстві.

Професійна придатність має кілька рівнів прояву: перший рівень відповідає вимогам нормативної діяльності, тобто максимальній ефективності і надійності стосовно усього діапазону її можливих варіантів й умов виконання, екстремальних умов тощо; другий рівень – ефективне виконання типових штатних завдань діяльності в умовах, що виключають нештатні і екстремальні умови; третій рівень – ефективне виконання окремих завдань професійної діяльності протягом певного терміну часу.

Діагностування професійної придатності майбутніх фахівців вимагає впровадження необхідних педагогічних умов організації цього процесу, який сприятиме підвищенню рівня якості прогнозування здатності особистості до професійної діяльності. Провідною ідеєю впровадження відповідних педагогічних умов для визначення професійної придатності є створення цілісної методичної системи цього процесу, що сприятиме одержанню достовірної і надійної інформації професійного розвитку особистості й досягнення успіху в професійній діяльності.

На нашу думку, необхідними і достатніми педагогічними умовами визначення професійної придатності майбутніх фахівців є: розробка моделі діагностування як цілісної системи, яка забезпечує експертне оцінювання професійної орієнтації особистості; впровадження сучасних форм організації процесу визначення професійної придатності, що сприятиме підвищенню рівня теоретичної та професійно-практичної допомоги учнівській молоді; використання інноваційних методів діагностування здібностей майбутніх фахівців, що уможлиблює прогнозування можливості формування

професійно важливих якостей і професійної компетентності; створення атмосфери педагогічної підтримки; підготовка фахівців-консультантів до надання послуг професійного консультування і розробка науково-методичне забезпечення цього процесу.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Наукова розробка й практична реалізація процедури визначення професійної придатності потребує впровадження ряду принципіальних положень які визначаються методологією психолого-педагогічного оцінювання майбутнього фахівця. Визначення професійної придатності має ґрунтуватися на системному, комплексному, діагностичному підходах, що сприятиме цілісному вивченню психологічних особливостей і можливостей особистості. Висвітлені аспекти не вичерпують всіх аспектів проблеми визначення професійної придатності. Концептуальні зміни у сучасній професійній освіті, які зумовлюються основними тенденціями педагогіки компетентності передбачають вдосконалення системи визначення професійної придатності. Подальшого вивчення потребують педагогічні засади організації цього процесу, моніторинг якості діагностування професійної придатності; аналіз методик й технологій її визначення.

Резюме. В статті розглядаються основні психолого-педагогічні чинники формування професійної придатності майбутнього фахівця в умовах сучасної освіти. Визначені основні компоненти професійної придатності (професійна обдарованість; професійна спрямованість; анатоμο-фізіологічні особливості; характерологічна цілісність і визначеність особистості). Обґрунтовані педагогічні умови організації діагностування особистості, що включає оцінювання її особистісних характеристик, здібностей, схильностей, мотивацію, фізичний стан, професійну підготовленість. Проаналізовані питання щодо співвідношення професійної надійності та професійної придатності майбутніх фахівців.

Ключові слова: професійна придатність, діагностування, професійна обдарованість, професійна спрямованість, професійна надійність, характерологічна цілісність і визначеність особистості.

Резюме. В статье рассматриваются психолого-педагогические факторы формирования профессиональной пригодности будущих специалистов в условиях современного образования. Определены основные компоненты профессиональной пригодности, которые включают: профессиональную одаренность, профессиональную направленность, физиологические особенности развития, характерологическую целостность и профессиональную определенность личности. Обоснованы педагогические условия организации процесса диагностики личности, которые способствуют определению личностных характеристик, способностей, уровень мотивации, профессиональную подготовленность, физическое развитие личности. Проанализирована проблема соотношения профессиональной надежности и профессиональной пригодности в процессе подготовки будущих специалистов.

Ключевые слова: профессиональная пригодность, диагностика, профессиональная одаренность, характерологическая целостность личности, профессиональная направленность, профессиональная надежность.

Summary: In the article and pedagogical factors of forming of professional suitability of future specialists is examined in the conditions of modern education. The basic components of professional suitability, that include, are certain: professional gift, professional orientation, physiological features of development, integrity and professional definiteness of personality. The pedagogical terms of organization of process of diagnostics are reasonable personalities that assist determination of personality descriptions, capabilities, and level of motivation, professional preparedness, and physical development of personality. The problem of correlation of professional reliability and professional suitability is analysed in the process of preparation of future specialists.

Keywords: professional suitability, diagnostics, professional gift, integrity of personality, professional orientation, professional reliability.

Література

1. Гуревич К. М. Психологическая диагностика детей и подростков / К.М. Гуревич. – М.: ИНФРА, 2005. – 336 с.
2. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения. – М.: Академия, 2004. – 304 с.
3. Корольчук М. С. Теорія і практика професійного психологічного відбору: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / М. С. Корольчук, В. М. Крайнюк. – К.: Ніка-Центр, 2006. – 536 с.
4. Максимчук Н. П. Основи психолого-педагогічної діагностики: навч. посіб. / Н.П. Максимчук. – Кам'янець-Поділ., 2002. – 51 с.
5. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова – М.: Педагогика, 1996. – 256 с.
6. Собчик Л. Н. Диагностика индивидуально-типологических свойств и межличностных отношений: практ. руководство / Л. Н. Собчик – СПб.: Речь, 2003. – 287 с.